

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

INFORMATION AND ANALYTICAL SYSTEM FOR ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

В основі безпекової діяльності лежать процеси отримання й використання інформація для прийняття й реалізації управлінських рішень. Поточний етап характеризується все активнішим застосуванням цифрових технологій, які уможливають пришвидшення роботи із інформаційними ресурсами, що створює нові можливості для суб'єктів безпеки. Використання таких можливостей вимагає перегляду засад формування й розвитку відповідних систем роботи з інформацією. Поточна орієнтація виключно на облікову інформацію не дозволяє створювати необхідне інформаційне підґрунтя для прийняття управлінських рішень, зокрема через обмежене врахування впливу зовнішніх факторів. Розгляд сутності поняття «інформація» та подальший критичний огляд існуючих підходів до інформаційно-аналітичного забезпечення дозволили обґрунтувати авторську позицію щодо засад формування й удосконалення інформаційно-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, інформація, інформаційно-аналітичне забезпечення, система, управлінське рішення.

At the heart of security activities are the processes of obtaining and using information for making and implementing management decisions. The current stage is characterized by increasingly active use of digital technologies, which make it possible to speed up work with information resources, which creates new opportunities for security subjects. The use of such opportunities requires a review of the principles of formation and development of relevant information systems. The current focus exclusively on accounting information does not allow creating the necessary information basis for making management decisions, in particular due to the limited consideration of the influence of external factors. The study involves consideration of the theoretical basis and development of practical recommendations for the creation of an information and analytical system for ensuring the economic security. In order to develop a theoretical basis for improving the information and analytical system of ensuring the economic security of the enterprise, the following methods were applied: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the terms "information" and "information and analytical support"; synthesis and analysis – when characterizing the information and analytical subsystems of the information and analytical provision of economic security of the enterprise; morphological analysis – to clarify the procedure for obtaining and processing information within the process of meeting the information needs of security subjects; abstract-logical – for theoretical generalizations and research conclusions. Consideration of the essence of the concept of "information" and a further critical review of existing approaches to information and analytical support allowed to substantiate the author's position regarding the principles of formation and improvement of the information and analytical system for ensuring the economic security of the enterprise. The key points of the author's position are the need to implant such a system in the information and analytical support of enterprise management for a more rational use of resources in relation to obtaining, checking, processing, addressing and storing data in relation to meeting the information needs of security subjects, based on the nature of changes in the external and the internal environment, which may indicate real or potential impact on security due to the realization of a threat or the emergence of new opportunities for development.

Key words: economic security of the enterprise, information, information and analytical support, system, management decision.

УДК 330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct73-5>

Андрій Н.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Ужгородський національний університет

Andriyiv Nataliia

Uzhhorod National University

Постановка проблеми. Збільшення частки цифрової економіки, цифровізація ринку праці й інтенсивні процеси щодо цифрової трансформації підприємств суттєво впливають на безпекову діяльність, тобто стосовно економічної безпеки держави та економічної безпеки підприємства. Один із аспектів такого впливу проявляється у зростанні інформаційного потоку, що супроводжується перенасиченням інформаційних каналів «інформаційним шумом» та дезінформацією, яке загалом ускладнює процедуру виявлення факторів, які визначають рівень безпеки, та утруднює створення інформаційного підґрунтя для прийняття й реалізації кожного управлінського рішення. Серед

безпекознавців поширене розуміння можливості вирішення цієї складної проблеми за рахунок створення й розвитку обліково-аналітичного забезпечення в межах системи економічної безпеки підприємства. Загалом погоджуючись із таким підходом, потрібно зважити, що таке забезпечення орієнтовано виключно на внутрішні процеси через пріоритетне використання облікових даних, коли джерелом значної частки загроз виступає зовнішнє середовище. Відтак існує нагальна потреба в перегляді засад організації системи інформаційно-аналітичної системи, яка б була спроможна в достатній мірі ефективно задовольняти інформаційні потреби суб'єктів безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика формування інформаційного підґрунтя управління на макро- та мікрорівні досліджується в публікаціях таких науковців як Д. Біленська [1], Л. Данильчук [2], Н. Дяченко [3], А. Зайцев [9], І. Лазаришина [5], О. Оренчин [5], Т. Писаренко [4], Є. Позднишев [9], В. Степанов [8], С. Телешун [6], Е. Чергенець [9], К. Шапошников [10] та інші. Попри вагомий доробок українських та іноземних науковців в питаннях створення основи для прийняття управлінських рішень, зазначене завдання стосовно безпекової діяльності ще не можна вважати вирішеним через необхідність створення відмінної системи отримання й опрацювання інформації.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд теоретичного підґрунтя та розроблення практичних рекомендацій щодо створення інформаційно-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У відповідності до встановленого завдання першочергово розглянемо зміст терміну «інформація», в основі сучасного розуміння якого покладено латинське слово *information*, що сприймається як відомості, роз'яснення, повідомлення, тобто йдеться про дані, що визначають стан та можливу зміну середовища, яке оточує індивідуума. В побуті інформацію сприймають як будь-які відомості, стосовно яких існує інтерес у споживача, тобто кожен індивідуум характеризується відмінними потребами, які можуть бути задоволені через повідомлення, «...яке має цінність, значущість для суб'єкта» [4, с. 26]. В різних сферах людської діяльності сутність терміну «інформація» визначається із окремими смисловими відмінностями. Для прикладу, в техніці його сприймають як повідомлення, що містить певну кількість символів і знаків, коли в економіці – обмін даними в парах «людина-людина», «людина-машина» та «машина-машина», а в економіці – через зниження невизначеності, що уможлиблює зменшення ризиків та збільшення ймовірності досягнення поставлених цілей.

В правовому полі зміст інформації визначено одразу в кількох законодавчих документах. Так, в Законі України «Про інформацію» досліджуваний термін поданий як «...будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [7]. В наукових колах не акцентується на необхідності фіксації інформації на певних носіях, а розглядаються аспекти отримання й застосування таких відомостей. Серед численних позицій привертає увагу думка таких науковців як Л. Данильчука [2, с. 19], який наполягає на розумінні інформації як відомостей, які можна отримати, опрацювати, використати, передавати й зберігати, Д. Біленської

[1], яка підкреслює важливість використання таких даних для генерування нових знань, Т. Писаренко [4, с. 10], що розглядає такі сигнали для характеристики стану й відстеження змін в системі. В сукупності, такі міркування складають основу сприйняття інформації на мікрорівні як звязуючої субстанції між усіма складовими, виходячи з того, що має місце постійний обмін даними поміж елементів підприємства та суб'єктами зовнішнього середовища, яка водночас є й одним із ресурсів, значення якого в умовах цифрової економіки суттєво зросло. Більш того, без інформації не може існувати жодна система, але окрім її наявності важливим є й якість та спроможність отримання й використання максимально ефективно, що потребує створення й постійного удосконалення відповідної системи, зокрема інформаційно-аналітичної системи.

Серед чисельних позицій нами виділено лише кілька, які заслуговують на увагу з точки зору подальшого розроблення технології побудови інформаційно-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства. В науковій публікації за редакцією С. Телешуна міститься визначення інформаційно-аналітичного забезпечення як «...сукупності технологій, методів збирання та обробки інформації, що характеризує об'єкт управлінського впливу, специфічних прийомів їх діагностики, аналізу й синтезу, а також оцінки наслідків прийняття різних варіантів політичних рішень» [6, с. 15]. Фактично в цьому визначенні має місце логічне поєднання двох базових складових, тобто інформаційного та аналітичного забезпечення, які в сукупності створюють необхідне інформаційне підґрунтя для управління підприємством. Потрібно визнати, що такої точки зору дотримується доволі чисельна група науковців, але критичне пізнання їх доробку дозволило виявити й певні дискусійні моменти, що потребують з'ясування. Так, В. Степанов [8, с. 15], виділяючи інформаційний та аналітичний рівні в межах інформаційно-аналітичного забезпечення, доводить, що перший із названих, повинен полягати в здійсненні усіх операцій від пошуку, опрацювання та адресного надання інформації, коли другий – передбачає генерування нових знань. Вважаємо, що такий змістовий поділ між складовими загалом суперечить розумінню аналітичного забезпечення, що було в достатній мірі деталізовано вище. Основу генерування нових знань створює інформація, але цей процес не може обмежуватися виключно окремою групою працівників, а притаманний для кожної особистості у відповідності до актуальних потреб, здібностей та наявних можливостей, які створюються й підприємством. Відповідно до цих аргументів, інтерес представляють лише окремі моменти доробку цієї групи науковців, тобто в частині логічного поєднання інформаційної та аналітичної складових.

Окремо нами виділено позицію К. Шапошникова, який розглядає інформаційно-аналітичне забезпечення як «...складну, інтегровану, ієрархічно організовану систему, призначену для підтримки прийняття ефективних управлінських рішень» [10, с. 374]. Таке трактування актуальне, оскільки підкреслюється не лише наявність складових, але те, що така система формується за ієрархічним принципом, коли первинна інформація, отримується з багатьох джерел за активної участі максимально широкого кола зацікавлених осіб, зокрема працівників підприємства, підлягає подальшому узагальненню й фільтруванню на вищих рівнях організаційної структури із одночасним адресним розподілом в цілях застосування для прийняття рішень. Інтегрованість потребує додаткової організації інформаційних каналів, що існують паралельно до тих, якими послуговуються для здійснення керуючого впливу та підтримання зворотного зв'язку. Останній момент доводить складність побудови такої системи, оскільки для цілей забезпечення економічної безпеки підприємства важливими є дані не лише ті, що відображені в первинних облікових документах, але будь-які відомості, що вказують на фактичну або можливу зміну рівня безпеки під впливом широкого спектру факторів, більшість яких початково не фіксуються документально. Тому суб'єкти безпеки повинно використовувати результати функціонування інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством із подальшим вилученням й використанням інформації, що важлива для розуміння реальної або потенційної зміни рівня безпеки, а також шляхом імплантації додаткових елементів, що розширюють інформаційне поле та дозволяють отримати відомості необхідні для здійснення саме безпекової діяльності.

Інший ракурс розгляду інформаційно-аналітичного забезпечення пропонує Н. Дяченко, вбачаючи у ньому «...сукупність дій та заходів ...для збору, нагромадження, обробки та аналізу даних на основі інформаційних технологій, у процесі реалізації якого особливої ваги набуває систематичність визначення кола питань, що виникають у процесі базової діяльності споживача інформації, їх аналіз та прогнозування тенденцій розвитку» [3, с. 55]. Попри те, що тут прослідковується поєднання базових складових (інформаційної та аналітичної), акцент ставиться на дієвість і гнучкість такої системи. Перше проявляється у розумінні необхідності здійснення цілеспрямованих дій, які повинні бути скоординованими через залучення значної кількості виконавців, функціональні завдання яких різняться, оскільки полягають як в отриманні, перевірці, так й опрацюванні значних обсягів різної за джерелами та призначенням інформації. Друге виявляється в необхідності постійного уточнення інформаційних потреб,

встановленні пріоритетності в отриманні та дотриманні ресурсних обмежень щодо досягнення поставлених цілей (тут актуальним є згадування про безкоштовну та платну інформацію). Загалом такий підхід суттєво поглиблює розуміння інформаційно-аналітичного забезпечення, оскільки вимагає передбачення в технології створення й розвитку параметрів гнучкого реагування не лише на зміни у внутрішньому та зовнішньому інформаційному полі, але й постійного уточнення інформаційних потреб для створення якісного інформаційного підґрунтя, зокрема щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.

Проведене узагальнення сприяло виявленню того факту, що більшість безпекознавців зосереджуються на проблематиці створення обліково-аналітичного забезпечення стосовно управління економічною безпекою підприємства. Серед нечисленної групи дослідників, які все таки прагнуть вибудувати теоретичну основу щодо інформаційно-аналітичного забезпечення, нами було виділено напрацювання І. Лазаришина й О. Оренчин, які вивчають досліджуване поняття як таке, що «...повинно об'єктивно відображати стан підприємства на будь-який момент часу і з будь-яким рівнем деталізації, а також враховувати можливі загрози з боку зовнішнього середовища» [5, с. 63]. Поруч із важливістю розвідок в секторі більш якісного задоволення інформаційних потреб суб'єктів безпеки, доцільно відзначити фактичне тяжіння такого розуміння до констатації факту змін в діяльності підприємства та виявлення зовнішніх загроз, що уже є обмеженим стосовно динамічності інформаційних потоків та тої ролі, яку виконує інформація і в безпековій діяльності. Тобто, констатація факту дозволяє застосувати суб'єктам безпеки заходи, спрямовані на ліквідацію загроз та відновлення стійкості підприємства, що є менш результативним у порівнянні із здійсненням кроків на випередження, які можливі в умовах відстеження найменших змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, із подальшим встановленням тенденцій та розробленням прогнозів. Такі моменти частково присутні в публікації таких науковців як Е. Чергенець, А. Зайцев та Є. Познишев, де головну мету інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки підприємства встановлено як «...своєчасне викриття на ранній стадії заходів безпосередньої підготовки певних сил для населення економічних збитків підприємству та забезпечення відповідних їм дій, а також добування необхідної інформації для планування, підготовки і проведення заходів з метою недопущення можливих дій» [9, с. 25]. Попри домінування орієнтації на створення інформаційного підґрунтя для застосування превентивних заходів, потрібно відзначити той факт, що сьогодні перед суб'єктами безпеки ставляться завдання не лише

щодо протидії загрозам, але виявлення й сприяння повнішому використанню нових раніше неіснуючих можливостей, зокрема в контексті збільшення частки цифрової економіки та цифровізації ринку праці. Такі міркування різняться від існуючої на сьогодні щодо необхідності реагування лише на загрози. Наша ж позиція передбачає створення інформаційного супроводу будь-яким змінам, адже їх результатом є збільшення флуктуацій та наближення до точки біфуркації, а значить можливим є перехід до нового атрактору, що не може залишатися без уваги суб'єктів безпеки. Тому, технологія повинна містити параметри гнучкого коригування інформаційного поля на предмет виявлення змін, які будь-яким чином впливають на поточний стан підприємства, як в негативному, так й позитивному плані, та будуть актуальні в перспективі. Певним підсумком можуть стати власні міркування, які, враховуючи результати критично огляду існуючих напрацювань, полягають у розумінні інформаційно-аналітичного системи забезпечення економічної безпеки як такої, що повинна бути імплантована, з дотриманням засад безпекової діяльності, в загальну систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством для більш раціонального використання ресурсів стосовно отримання, перевірки, опрацювання, адресного спрямування й зберігання даних для задоволення інформаційних потреб суб'єктів безпеки, виходячи із характеру змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, які можуть вказувати на реальний або потенційний вплив на безпеку через реалізацію загрози або появу нових можливостей для розвитку.

Висновки з проведеного дослідження.

Збільшення частки цифрової економіки та синхронні з цим процеси стосовно цифрової трансформації підприємств вимагають перегляду засад формування й розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення. Зважаючи на наявність певних прогалин в теоретичному базисі створення такого забезпечення стосовно безпекової діяльності, в межах цього дослідження було узагальнено існуючий доробок та послідовно вибудовано власне уявлення про інформаційно-аналітичну систему забезпечення економічної безпеки підприємства. Така система повинна бути гнучкою у врахуванні змін в інформаційних запитах суб'єктів безпеки, передбачати отримання первинних відомостей із внутрішніх та зовнішніх джерел, їх перевірку, тобто відсікання «інформаційного шуму» та дезінформації, із подальшим аналізуванням та адресним представленням результатів. Наступні дослідження доцільно здійснювати стосовно уточнення методичних параметрів функціональності обліково-аналітичної підсистеми та підсистеми конкурентної розвідки як таких, що функціонально спрямовані на внутрішнє та зовнішнє інформаційне поле.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біленська Д.О. Визначення інформації в концепції антропоцентричного підходу. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5962/1/Bilenska.pdf> (дата звернення: 03.07.2023).
2. Данильчук Л. Сутність дефініції «інформація». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 5. С. 18–26.
3. Дяченко Н.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 1(118). С. 54–59.
4. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід : монографія / Писаренко Т.В., Кваша Т.К., Березняк Н.В., Прудка О.В. Київ : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.
5. Лазаришина І.Д., Оренчин О.В. Джерела інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 38. С. 62–65.
6. Практичні елементи інформаційно-аналітичної роботи / уклад.: С.О.Телешун, О.Р. Титаренко, І.В. Рейтерович, С.І. Вировий; за заг. ред. д-ра політ. наук С.О. Телешуна. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 60 с.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 03.07.2023).
8. Степанов В.Ю. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи державного управління. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. С. 14–28.
9. Чергенець Е.В., Зайцев А.В., Позднишев Є.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємства (збір та пошук інформації) / Під заг. ред. Є.В. Позднишева. Київ : Видавець Позднишев, 2007. 74 с.
10. Шапошников К.С. Роль і значення інформаційно-аналітичного забезпечення в системі регіонального менеджменту. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 29. С. 373–378.

REFERENCES:

1. Bilenska D. O. (2013) Vyznachennia informatsii v kontseptsii antropotsentrychnoho pidkhdou [Definition of information in the concept of anthropocentric approach]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*, vol. 2. Available at: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5962/1/Bilenska.pdf> (accessed July 3, 2023).
2. Danylchuk L. (2012) Sutnist definititsii «informatsiia» [The essence of the definition of "information"]. *Pedahohika i psykhohohiia profesiinnoi osvity*, no. 5, pp. 18–26.
3. Diachenko N.P. (2011) Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Information and analytical support for the activities of state authorities and local self-government]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 1(118), pp. 54–59.
4. Pysarenko T.V., Kvasha T.K., Berezniak N.V., Prudka O.V. (2015) *Informatsiine zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku: svitovyi ta vitshyzniani dosvid* [Information provision of innovative development:

global and domestic experience]. Kyiv: UkrINTEI. (in Ukrainian)

5. Lazaryshyna I.D., Orenchyn O.V. (2012) Dzherela informatsiino-analitychnoho zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Sources of information and analytical support for economic security of the enterprise]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 38, pp. 62–65.

6. Teleshun S.O., Tytarenko O.R., Reiterovych I.V., Vyrovyi S.I. (2007) *Praktychni elementy informatsiino-analitychnoi roboty* [Practical elements of information and analytical work]. Kyiv: Vyd-vo NADU. (in Ukrainian)

7. Pro informatsiiu: Zakon Ukraini vid 02.10.1992 r. № 2657-XII [About information: Law of Ukraine dated October 2, 1992 No. 2657-XII]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (accessed July 3, 2023).

8. Stepanov V.Iu. (2015) Informatsiino-analitychne zabezpechennia systemy derzhavnoho upravlinnia [Information and analytical support of the state administration system]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia*, no. 1, pp. 14–28.

9. Cherhenets E.V., Zaitsev A.V., Pozdnyshev Ye.V. (2007) *Informatsiino-analitychne zabezpechennia bezpeky pidpriemnytstva (zbir ta poshuk informatsii)* [Information and analytical support for business security (collection and search of information)]. Kyiv: Vydavets Pozdnyshev. (in Ukrainian)

10. Shaposhnykov K.S. (2019) Rol i znachennia informatsiino-analitychnoho zabezpechennia v systemi rehionalnoho menedzhmentu [The role and significance of information and analytical support in the system of regional management]. *Infrastruktura rynku*, vol. 29, pp. 373–378.